

ЭВРÄННЬ ЧИДЛÄР

Очерк

Го, тиньр хаалгьар йовхла, гарарн задж йовх шоферт биш, хаджуднь суусн күүнд байрта болд.

Багь-Дорвад гарад Плодовитый гидг селä орхла адрг, бббрг болсн дееран, хаалгь элстä болад, машин 15—20 дуунагьас улу кехш. Зуг зäрм газртнь тиньгр, го хаалгь харгьхла, газ бгäд шулуудулад оркна. Тингäд нег ббдм газр деерäс дорагшан салагьур орад ирхлä, бмнмбдн аршм өвртä, алд суултл хойр улан галэн цариг, бргн ярдгта маджар теригд зуучксн уагд. Оргджулад келхлä, тер өвсн, эвран дошдж йовх мет, тегш саяхнар тергн деер ачгдлж.

—Кучр сән, дегшар ачгдлж бвсмб, көгшн бвгдлн көдлмн кевтä, —гидж мана шоферн келн, күүнд лавлгьнла, тернä хаджуднь хбрäд лунгьä наста хойр күүн йовна.

Зүүдж йовсн хойр царнь, збвэр күүлär нääхлäd йовна, күүзунднь зүүсн ярмн, кунькркдн шиглäd, көлмуднь туруцагьан элснд булхад йовна.

—Ильчин нертä колхозин, 4-ч фермин саальчир, —гидж мана ббр суусн Мало-Дербетовск МТС-н ах зоотехник Третьякова келв.

Цааранднь гарад, салан ар ташуд, малин хашан бмн бääсн модн герин ббр ирäd зөгсхлä, ут эрätä көк шеемг көстюмнь ургьсн ээм-дадлнь углсн юмн кевтä ирлсн, нимгн төгрг чирätä, никт шар үстä, хөрн тав күрсн чнгä настæзäду гарч ирв. Тер манла кун болгьнла гар авад мөндäд: —Ямр кергтä йовлат? —гидж сурв.

—Бидн, мал увлзулгьнд йагьдк белдситн хääхär ирүвдн, —гидж Третьякова келв.

—Сән, йовдж хääххэй. Мана хаша-хаац типовой проектар эс кегдсн болвчн, эвраннь чидлär дуладхад, хамхрсн-эвдрсннь ясад, белджнйävдн, —гидж келäd, 4-ч МТФ-н заведушч Виктор Александрович Саенко маниг дахулв.

—П" гидг узгин бääдлгьгяр бärсн хашан дотрк халхын шин бурагьар гурäd, нег бнцгннь хойр күүкн шаллджаснь манд үзгдв.

Дотрнь ордж ирхлä, хойр залу кун бурагьар гурäd, малд хот таядж бгдг идш кеджәнä. Саадг укрмуд увлзулх хашаднь ордж ирхлä, дота-газа хойраснь шалчксн, газринь савүрлчксн мет цевр, дулан, цааранднь бүдүн мал болн, бичкн тугьлмуд увлзулх хаша-хаацннь гүүнйән тату биш. Зуг шин гарсн тугьлмуд увлзулх гернь дөрвхн хората, уутьхн бääдж. Тингäд хаша-хаацннь эргä йовлт, зуурманла харгьсн хойр күүкн ирäd зөгсчксн, залу улсла äдл, бинтä гүджрлж көдлжәнä.

—Невчк эртär ирдж дбнь болх билт. Ода тана хувл юмн үлсн уга, —гидж, арнн центнер бвсиг, акчмын дунд овадл хурасн күүкд хөкрлж иналлджәнä.

—Багь насн гидг эн" —гигьäd байрлад цааранднь хääхлä, гурвн ут скирд бвсн го-

лилдäd зөгсджана. Коллж улсин увлзх герин бийнь дунгьгäгäд "кезäд болвчн белн" —гисн бääдлгьгяр зөгсджана. Эн хамгинь эргäd хääлгьгяд йовхла, йоста ухата, кех көдлмшән меддг күүнй гарнн дамшлт орснь темлгтä.

Виктор Александрович, бидн тана колхозин укрин болн хббна фермс цугьаранинь хääлävвдн. Ода бийнь нег чигн ферм мал увлзулхдн белн болх биш, хаша-хаацнь цугьгар ора уга, дотрк хомгьл-богншьчн зббдж гаргьад уга.

Танд колхозин правлень дбнь болад, эрг мал увлзулгьнд белн болвг? —гидж ах зоотехник сурв.

—Уга. Бидн эвраннь чидлär хаша-хаацн беллävдн! Онгьан фермс болхла колхозин правленäс дбнь болх гигьгяд кулälдä бääдж, деерäс "цагьан батхн" унхла, адгьлädцхана. Бидн эвраннь чидлär б саальчир салкн уга цаггнь, бääсн хойр тергärн 10-15 дуунагьас бвс зббгьгяд, салкьта цаггнь хаша-хаацн шалд-ад, дотркинь арчад, ахулад гурвн укр хәрүлдж улсас, хойрнь гертән үлäd, бура чавчад, шитм гурäd, нань чигн олин зүүсн көдлмш кегтä бääдж, ингäd хаша-хаацн беллäd, 1000-гар центнер бвс зббгьгяд авчквдн.

Цаггн диг-дарагннь олдж олзлад, көдлжкән улсд ухагьан бгäд, седклдн тааста көдлмш бгäд, кех-куцäх хамгиннь көрншьгнь цääлгьгяд мөлүлäd, амрх цагинь узмдж-тätгяр олзулад, кун болгьна керг, тату-таргннь хääлдж дбнь болад, көдлжкән кун болгьна ухан-седк медх —оли мана, ик болн бичкн гардачрин, эрки төр. Тер дотр, мана багьчудиг саагьад, зäк-рäd, чик-го хаалгьднь орулхлä чингго көрншь.

Тингäд күүндä йовлт, бмн үзгäс мбөрлäd, тоос гаргьгяд, хойр бббрän теьнчсн, халыг тохмта укрмуд, амсхлäd, ирдж йовцхана.

Герт ордж ирхлä, деед бийднь Дамдждж бгдг хойр улан туг бгätä бääнä.

—Нег тугнь, эн джилнн брälд Сарпинск района фермснн дөрлädнд дилсндән авсн, хойрлгчнь —колхозас авсн, гидж үр Саенко цääлгьгяд бгв.

—Эн ферм алькарн болвчн ганцн колхоздан биш, районд бмн иүүрт йовна. Увлägьä 489 толгьа бод мал үвлэдж гарла, терүнäс эндр бдр кургл нег чигн гару угагьар хадгьлджана, укр болгьнас 900 литр үс саах бääсиг, сентябрин 25-д куцäкч, мал увлзулгьгяд белдврән чигн мана эргдк хääлсн хойр колхозин, хбр гар бод малин, джир гар көбнä увлзньгүдäс эн фермäs сән белдснь уга, —гидж ах зоотехник келв.

—Эн ик дилврт чидлән äрвэлго көдлсндн үр Саенкд хант бргх кергтä, —гидж Третьякова үгән төгсäv.

—Би ганцарн ю кех билäv, йовсн кесн-куцäсн улстн: Шура Заруднева, Екатерина Бушнева, Нина Ролдыгина —эдн.

Январь сарас нааран, йисн сарин дунд укр болгьнас 1000 гар литр үс саачк, наадкснчн тедийсн ард үлдж йовхшн. Тегäd чиги джилä зурагьан сентябрин 25-д куцäкүвдн. Алдр Октябрин 40-ч ббниг укгдк фермин укр болгьнас 1000 литр үс авхар зүткджн-нävдн, зäрм саальчир: Шура Заруднева, Катя Бушнева, Нина Ролдыгина 1100-1200 литр үс саах болдж үгән бгцхäv.

Тингäд күүндä, гертäс гаррад ирхлä, саальчир укрмуд-дән саадж дуусад ирдж йовлж.

—Виктор Александрович, минн "Зорькас" тавн литр үсн гарн! —гидж нимгн цагьан чирәнн нарила äдл герлtdж, байрлдж Нина Заруднева келв.

—Шидрäs нааран укрмуд-дин үсн саянär немгдв. Октябрин 40-ч ббнд сән белгтä ирхвдн! —гидж Катя Бушнева давтв.

—Нä, тинм болхла цугьгар селä үсн саянär болтн. Эндр күчтä гидг сән кинофильм гарчана. Дарук долан хонгт үсән улм икär саагьад, үлäd бвсән чилägьгяд зббхлä, Сталинградур театр авч однав, —гидж Виктор Александрович келв.

—Күүкд, шулугьар белдцхэй! —гигьгяд адгьлäd, герүри орчхäv.

Улсн уга, арви минутин дунд инälдä, шуугллад, цугьгар торгьн бишмүдтä, таньлдш уга бнзгьгьгяр гарч ирäd, машин деер суучлсн. Дор ормасн авн дууллксн дунь, джиргсн шовун мет джиньндж агьарт ценгнäd, джиргьлин ах көрнж —дурн дүрчн кеждлннь буслад, бурдägьгяд кесн көдлмшнь байрин аш болад, хурдар гүүсн машинä шүрүнд, хувцнаннь хормань серкäd, харанас хольхад олцхäv, Ардаснь збвär хääлгьгяд зөгсджагьад:

—Ингäd гарар кегддг, ухагьар кегддг көдлмшин, балгьсн селән хоорядин йилгьар цаг ирвäs уурад йовна.

—Герт этажкерн деер бääсн дегтрмуд хääлгьит! Эн күүкд шундж, ухан-седклән тавдж көдлмшән кесн деерән, хоорнднь нәр-наад чигн кех, дегтр чигн умшх цагнь оньдинд олдан, —гидж, тодрха хойр нүднь герл гарад, тоолртä бääдлär Виктор Александрович мадуур эргв.

—Мана цагт бузр-цевр көдлмшн, балгьсн селән гидж йилгьар уга болдгнь, агьу уга ик теьгьсүр, альдаснь болвчн негдлж гүүджкх голмудшннь, цуг советск олн-äмтн Алдр партин гардвар, альк хаалгьарнь йоввчн негдх эрки төрн —коммунизм. Олн-äмтнä хамцншьгүу ницätгьгяр нег ухан-седклär йовднж — "Аврорин" дуунла төргсн Алдр Октябрин күчн.

БАДМИН Алексей.
Багь-Дорва селән.